
MEGTART A SZÓ

HASZNOSÍTHATÓ ISMERETEK
A KÁRPÁTALJAI MAGYAR
NYELVHASZNÁLATRÓL

SZERKESZTETTE: CSERNICKÓ ISTVÁN

Milyen kérdésekre kereshet választ az Olvasó ebben a kötetben

- kik és hányan beszélnek a magyar nyelvet Kárpátalján?
- milyen kilátásai vannak a régió magyar közösségének a demográfiai mutatók alapján?
- miért beszél több nyelven is a kárpátaljai magyarok többsége?
- van-e valamilyen rendszer, logika abban, hogy hol, mikor, kivel milyen nyelven beszélünk?
- mi az a kétnyelvűség és milyen típusai vannak?
- milyen társadalmi következményei lehetnek a kétnyelvű nyelvi helyzetnek?
- miért kiegyensúlyozatlan a nyelvtudásunk?
- hogyan válhat valaki kétnyelvűvé a családban és az iskolában?
- milyen kortól lehet/érdemes nyelve(ke)t tanulni?
- miért ajánlják a nyelvészek és a pszichológusok az anyanyelven való oktatást?
- miért nem ajánlják a nyelvészek és a pszichológusok a többségi nyelven való tanulást?
- miért használnak a kárpátaljai magyarok ukrán/orosz eredetű szavakat a magyar beszédükben?
- mi az oka annak, hogy időnként egyazon beszélgetésen belül átváltunk egyik nyelvről a másikra?
- mit tartanak szokatlannak a kárpátaljaiak nyelvhasználatában a magyarországiak és miért?
- milyen törvények, rendeletek és hogyan szabályozzák Ukrajnában a nyelvek használatát?

MEGTART A SZÓ

MEGTART A SZÓ

Hasznosítható ismeretek
a kárpátaljai magyar nyelvhasználatról

Szerkesztette: Csernicskó István

MTA Magyar Tudományosság Külföldön Elnöki Bizottság
Hodinka Antal Intézet

Budapest – Beregszász, 2010

MEGTART A SZÓ

Hasznosítható ismeretek a kárpátaljai magyar nyelvhasználatról

Írta:

Beregszászi Anikó
Csernicskó István
Hires-László Kornélia
Karmacsi Zoltán
Márku Anita
Molnár D. István
Molnár József

Szerkesztette:

Csernicskó István

Készült a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola
Hodinka Antal Intézetében, az MTA HTMTÖ támogatásával.

A kötetben szereplő illusztrációkat válogatta, szerkesztette, a fotókat készítette:
*Beregszászi Anikó, Csernicskó István, Gönczy Sándor, Karmacsi Zoltán, Makó András,
Márku Anita, Molnár József és Molnár D. István.*

Tipográfia: Fábián Zoltán

A kiadványban szereplő keretes írások nagy része átvett anyag. Ezeknél mindig feltüntettük a forrást.
Ha sem a forrás, sem a szerző nincs jelölve a keretes írásban, a szöveg a szerzők munkája.

A „felélesztett” ír nyelv című írást Bányi Szilvia készítette.

A Hozzáadó kétnyelvűség Európában: Finnország példája című keretes rész szerzője Ferenc Viktória.

A nyelvválasztást befolyásoló egyéb tényezők Molnár Anita írása.

A kötet kiadását támogatta a:

© A szerzők

© MTA Magyar Tudományosság Külföldön Elnöki Bizottság és Hodinka Antal Intézet

ISBN 978-963-508-582-8

TARTALOM

Előszó (Csernicskó István)	7
A kisebbségi nyelvek megtartásának alapvető feltételei (Csernicskó István)	9
AKIK A MAGYAR NYELVET FENNTARTJÁK: MAGYAROK ÉS MAGYAR ANYANYELVŰEK KÁRPÁTALJÁN	13
A kárpátaljai magyarság népességföldrajzi viszonyai	15
A kárpátaljai magyarság lélekszáma és területi elhelyezkedése (Molnár József és Molnár D. István)	15
Anyanyelvi összetétel (Molnár József és Molnár D. István)	23
Korszerkezet, nemi összetétel (Molnár József és Molnár D. István)	25
Népszaporulat, migráció (Molnár József és Molnár D. István)	26
Közoktatás, iskolázottság (Molnár József és Molnár D. István)	27
Vallási összetétel (Molnár József és Molnár D. István)	29
Előrettekintés (Molnár József és Molnár D. István)	30
A KÉTNYELVŰSÉG ÉS A MAGYAR NYELV HASZNÁLHATÓSÁGA	33
Nyelvhasználati helyzetek és színterek	35
Mi a kétnyelvűség? (Csernicskó István)	35
Nyelvválasztás: a nyelvek közötti „munkamegosztás” (Beregszászi Anikó, Csernicskó István)	42
A kétnyelvűség lehetséges következményeiről és típusairól (Csernicskó István)	49
Hogyan válhat valaki kétnyelvűvé?	54
A kétnyelvűség típusai a nyelvelsajátítás ideje és indítéka szerint (Csernicskó István)	54
A kétnyelvűség kialakulása a családban, avagy: mikortól lehet/érdemes elkezdni a második nyelv intézményes tanítását/tanulását? (Beregszászi Anikó, Csernicskó István és Karmacsi Zoltán)	56
Tannyelvválasztási útmutató szülőknél és pedagógusoknak (Csernicskó István)	62
Miben segíthetnek a tudományos ismeretek a kisebbségi szülőknél, amikor tannyelvet (oktatási nyelvet) választ gyerekének? (Csernicskó István)	62
Mit mérlegeljen a szülő, amikor az oktatás nyelvéről dönt? (Csernicskó István)	69
Milyen szintű nyelvtudás várható el a kisebbségeiktől? (Csernicskó István)	72
A KÉTNYELVŰSÉG HATÁSA A KÁRPÁTALJAI MAGYAR NYELVHASZNÁLATRA	77
A nyelvek érintkezése (Csernicskó István)	79
Hatások a szóképzésben és a nyelvi rendszerben	81
A szókölesőzés (Csernicskó István, Hires-László Kornélia és Márku Anita)	82
A nyelvérintkezések hatása a nyelvi rendszerben (Beregszászi Anikó és Csernicskó István)	93
A nyelvek egymásra hatása a kommunikatív kompetenciában (Csernicskó István)	98
A kódváltás: váltogatás a nyelvek között (Beregszászi Anikó, Csernicskó István és Márku Anita)	98
A névhasználati és megszólítási szokások (Beregszászi Anikó és Csernicskó István)	103
Egyéb kétnyelvűségi hatások (Csernicskó István)	107

JOGOK ÉS LEHETŐSÉGEK AZ ANYANYELV HASZNÁLATÁRA	111
A nyelvhasználat jogi háttere	113
Ügyfelek és hivatalnokok (Csernicskó István)	113
Az Alkotmány és a törvények (Csernicskó István)	116
Az Ukrajna által aláírt nemzetközi dokumentumok (Csernicskó István)	125
Elnöki, kormány- és miniszteri rendeletek (Csernicskó István)	129
A nyelvi jogokról, összefoglalóan (Csernicskó István)	130
AZ ANYAYNELV FENNTARTÁSÁNAK SZÁNDÉKA.....	137
Kétnyelvű környezet és nemzeti azonosságtudat (Csernicskó István)	139
Ajánlott irodalom (Csernicskó István).....	147

sikeresebben elsajátítani a második nyelvet, amikor az elsődleges cél nem maga a nyelvtanulás, nem az óra anyagának vagy a házi feladatnak a bebiztosítása, hanem a gyerek számára érdekes témákról való kommunikáció gyakorlása a különböző szerepjátékok, nyelvi játékok révén. Nagyon fontos módszertani elv (amit egyébként az anyanyelv elsajátítása is alátámaszt), hogy az iskolában a nyelvórán a kommunikációra (az egyes beszédhelyzetekben felmerülő „problémák” megoldására) kell a hangsúlyt fektetni. A tanulók teljesítményét pedig inkább a tartalom (vagyis a kialakított nyelvhasználati szituáció megoldása) felől kell értékelni, nem pedig a grammatikai formák helyessége alapján. A nyelvtani ismeretek elsajátítása ugyanis csupán egyik eszköz a sikeres kommunikáció irányába, s nem a leglényegesebb eleme a nyelvtanulásnak vagy nyelvoktatásnak. Ezt egyébként könnyű belátni: ha a valódi életben használni akarunk egy nyelvet, akkor sohasem azt a kérdést kell megválaszolnunk, hány tagmondatból áll egy közlés, vagy hogy milyen ragozásban áll az adott ige; ehelyett egy adott beszédhelyzetet kell úgy megoldanunk, hogy megértjük, mit akarnak tőlünk, s úgy tudunk válaszolni, hogy minket is megértsenek. Ha pedig az iskolán kívüli világban erre van szükség, akkor nyilvánvaló, hogy a tanórákon is ezt kell(ene) elsősorban gyakorolni.

Mit mérlegeljen a szülő, amikor az oktatás nyelvéről dönt?

A fent elmondottakból világos, hogy a tannyelv megválasztása elsősorban identitásformáló, valamint esélyegyenlőséget növelő hatása miatt fontos. Az identitás (az egyén tudása arról, hogy bizonyos társadalmi csoportokhoz tartozik, és ez számára érzelmi és értékjelentőségű) a megélt tapasztalatok révén alakul ki. Így magától értetődő, hogy a választott iskola, annak tannyelve és az oktatott tartalmak a tanulók identitásformálásának meghatározó tényezői. A szülő tehát, amikor iskolát és tannyelvet választ gyerekének, döntő módon befolyásolja nemzeti azonosságtudatának alakulását. Sok szülő gyakran nincs teljesen tisztában döntésének következményeivel. Az iskolának és az oktatási szakembereknek kötelessége ezekről a szülőket megfelelően informálni, ily módon is hozzájárulva a szabad identitásválasztás jogának gyakorlásához.

Egyértelmű, hogy a szülő kizárólagos joga olyan tannyelvű iskolába írni gyermekét, amely szerinte a gyermek boldogulását leginkább szolgálja. Ahhoz azonban, hogy egy ilyen fontos döntés, amely a gyerek egész további életútját, lelki fejlődését, közösségi és családi kapcsolatait nagymértékben befolyásolja, valóban a gyerek javát szolgálja, a szülőnek sok mindent mérlegelni kell.

„Az első nyelv a legtöbb szlovákiai magyar beszélő számára egyedüli vagy döntő meghatározója nyelvi identitásának, így szerepe összehasonlíthatatlanul fontosabb a másodnyelvénél, amely sok esetben csupán eszköz arra, hogy az emberek a szükséges mértékben integrálódni tudjanak a többségi társadalomba. A másodnyelv indokolatlan mértékű fejlesztése, a másodnyelvi dominancia az egyént elidegenítheti otthoni környezetétől és saját kisebbségi közösségétől.” Lanstyák István: A kétnyelvű oktatás veszélyei Szlovákiában. In: Ring Éva szerk., *Felzárkózás vagy bezárkózás? A többnyelvű oktatás előnyei, veszélyei a kisebbségi közösség életében*, 43–73. Budapest: EÖKIK, 2005. 59. old.

Első lépésként az elvárásait kellene megfogalmaznia a gyerek (nyelvi és egyéb) fejlődését illetően és áttekintnie a rendelkezésére álló oktatási lehetőségeket. E két dolgot kell majd utána összehangolnia: a célt (elvárásait, amiket a gyereknél el szeretne érni) és a célhoz vezető utat (a választott oktatási programot, a tannyelvet). Nem valószínű, hogy sok olyan szülő akadna, aki kisebbségiként ezt ne úgy fogalmazná meg: azt szeretné, hogy gyereke a magyar és az ukrán nyelvben is minél magasabb szintű jártasságokat szerezzen, illetve alaposan elsajátítsa a többi tantárgy anyagát is.

Számos, a nyelvi fejlődés folyamatát kétnyelvűségi helyzetben kevésbé ismerő szülő abból indul ki, hogy a gyerek az anyanyelvét a családban már úgyis megtanulta, ezért a többségi iskolában majd hozzátanulja a többségi nyelvet is, és így mindkettő birtokába jut. Ma már (ismerve a feleserelő és hozzáadó kétnyelvűségi helyzetek hatásait és a nyelvek elsajátításában jelentkező kölcsönhatásokat) tudjuk, hogy ez a jóhiszemű, de naiv elképzelés leggyakrabban nem két nyelv birtoklásához, hanem (számos más körülménytől függően) a többségi nyelv dominanciájához, távlatilag esetleg nyelvcserehez és a nemzetiség feladásához vezet. Anyanyelvi tudásában a gyerek megreked a társalgási, konyhanyelvi szinten (amely miatt majd később szegyenkezik, és nem is meri vagy nem akarja használni anyanyelvét; ugyanakkor képtelen lesz azt saját gyerekére átörökíteni, vagy nem is érzi azt szükségesnek).

A kisebbségi szülők 20–30%-a mégis a többségi nyelven folyó oktatás mellett dönt. Ahhoz azonban, hogy a két nyelv nagyjából egyforma szintig felfejlődjön, a két nyelv és két kultúra hatásainak nagyjából egyenlő erősséggel kell hatniuk a gyerekre. Amennyiben az egyik nyelv használata csak a családra és a legszűkebb környezetre korlátozódik, az élet minden más területén pedig a másik nyelv és kultúra hatásai

„A kisebbségi gyerekek többségi nyelven való iskolázása a kisebbségek beolvasztásának évszázadok óta alkalmazott módszere. Így haltak ki vagy kerültek a kihalás szélére többek között a franciaországi őshonos kisebbségek nyelvei, az aino nyelv Japánban, az indián nyelvek Amerikában, a bennszülött nyelvek Ausztráliában vagy a vogul és az osztják a Szovjetunióban. (...) Az államnyelven való iskolázás, ha nem is vezet el mindig az anyanyelvről való teljes lemondásig, másodnyelv-dominanciát alakít ki. Az, aki nem anyanyelvén tanult, elvont dolgokról, természettudományos kérdésekről, irodalomról, történelemlről általában csak másodnyelvén tud társalogni. (...) Aki szlovák, román vagy szerb iskolába jár, csak másodnyelvén fog tudni biztosan írni-olvasni, csak az államalkotó nép kultúráját, történelmét ismeri meg. (...) Nem anyanyelvének, hanem másodnyelvének ismeri meg a formális és irodalmi változatait, vagy akár ifjúsági nyelvváltozatát, argóját, valamint különféle szaknyelvi rétegeit. Maga is érezni fogja hiányos anyanyelvi kompetenciáját; ez anyanyelvével kapcsolatban gátlást, negatív attitűdöt vált ki, s végül még inkább anyanyelve feladására, a másodnyelv preferálására fogja ösztönözni. Államnyelvi többségű területen a másodnyelven iskolázott fiatalok ritkán maradnak alkalmasak anyanyelvük átörökítésére. Általában ezt az igényüket is elveszítik.” É. Kiss Katalin: *Anyanyelvünk állapotáról*. Budapest: Osiris, 2004. 134–136. old.

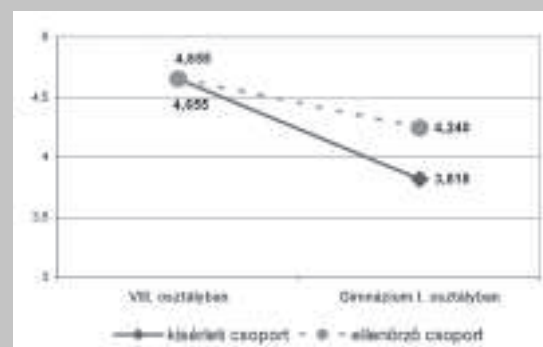
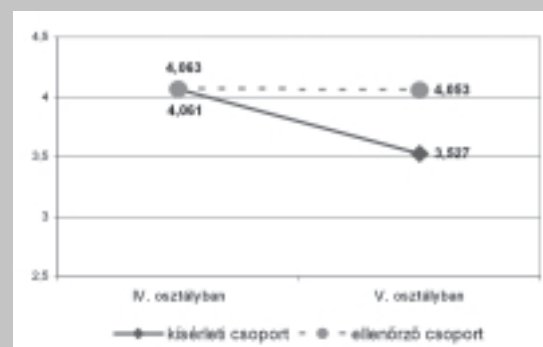
érik a gyereket, világos, hogy az anyanyelv elsorvad, és helyét az erősebb hatásokkal bíró veszi át. A többségi nyelven folyó oktatás gyakran ilyen felcserélő helyzethez teremti meg a feltételeket, még akkor is, ha a szülők önszántukból és nem kényszerből tették meg ezt a lépést. Ilyenkor természetesen azzal is számolni kell, hogy az iskolába induló gyerek a többi, többségi osztálytársához viszonyítva (márpedig ezentúl hozzájuk viszonyítják teljesítményét) jelentős hátránnyal indul, és esetleg évekre lesz szükség, amíg azoknak nyelvét és kultúráját át nem veszi. Ez pedig elkerülhetetlen, ha sikeres akar lenni, hisz a legtermészetesebb dolog, hogy a többségi nyelven oktató iskolában a többségi nyelv és kultúra a norma.

Ha a szülő az ukrán tannyelvű iskolába irányítja gyermekét, radikális változást idéz elő a gyerek nyelvi környezetében: addig elsősorban az anyanyelv fejlődését serkentette a környezet, ezután pedig a másik (többségi) nyelv fejlődéséhez alakulnak ki a megfelelő

Göncz Lajos vajdasági pszichológus-nyelvész vizsgálatai szerint azoknak a délvidéki magyar gyerekeknek, akiket a magyar nyelven elvégzett osztályok és a többségi nyelv néhány éves iskolai tanulása után szerb nyelvű iskolába írtak át, *jelentősen romlott az iskolai teljesítménye*. Az alábbi két ábra azt mutatja, hogy a magyar tannyelvű negyedik osztályból szerb tannyelvű ötödikbe került, ill. a magyar nyelvű általános iskolából szerb nyelven oktató középiskolába került magyar gyerekeknek sokkal nagyobb mértékben romlottak az iskolai osztályzatai, mint azoknak a kortársaiknak, akik végig anyanyelvükön tanulhattak.

A tannyelvet váltó magyar gyerekeknél (kísérleti csoport) a negyedik osztály után fél osztályzattal (0,534 jeggyel) lett rosszabb az iskolai átlagteljesítménye, míg a továbbra is anyanyelvükön tanuló kortársaiknál (ellenőrző csoport) a csökkenés elhanyagolható (mindössze 0,010 osztályzat). Azoknál a kisebbségi gyerekeknél, akik az anyanyelven végzett általános iskolából kerültek többségi nyelven oktató középiskolába, az iskolában nyújtott teljesítménye csaknem egy teljes osztályzattal (0,837 jeggyel) romlott. Azok viszont, akik továbbra is anyanyelvükön tanulhattak, az eredményesség csökkenése fele annyi volt (0,415 osztályzatnyi).

Tannyelvet váltó, ill. végig anyanyelven tanuló gyerekek iskolai teljesítményének változása

feltételek. Ennek a következménye, hogy az anyanyelv fejlődése megtorpan, helyébe egy másik nyelv lép, amely azonban késéssel kezd el (intenzívebben) fejlődni. Az egyéni adottságoktól függ, hogy mikor, vagy egyáltalán felfejlődik-e olyan szintre, mintha születésétől fogva a gyereknél ezt a nyelvet fejlesztették volna. Ez a törés a beszéd fejlődésében a gondolkodásra és annak fejlődésére is kihat, mert a beszéd és a gondolkodás szoros kapcsolatban vannak egymással. A szülőknek tehát, ha valóban működőképes kétnyelvűséget szeretne kifejleszteni gyermekénél, döntésével a hozzáadó kétnyelvűségi körülmények megteremtését kellene segítenie. Az ukrán nyelven folyó oktatást választva viszont éppen a feleselőlő helyzet kialakulásához járul hozzá.

Egyes szülők az általános iskola felsőbb osztályaitól (az ötödik iskolaévtől) vagy a középiskolától „irányítják át” a gyereket az anyanyelviből a többségi iskolába. Az átírányító programok hatásai hasonlóak a befullasztási programok hatásaihoz, csak valamivel enyhébb formában jutnak kifejezésre. A kutatók szerint ráadásul azoknak a kisebbségi gyerekeknek, akiket az anyanyelven elvégzett osztályok és a többségi nyelv néhány éves iskolai tanulása után többségi nyelvű iskolába íratnak át, jelentősen romlik az iskolai teljesítménye. A magyar tannyelvű iskolából tehát az első néhány osztály elvégzése után sem célszerű átvinni a többségi nyelvű iskolába a gyereket.

Gyakran hallhatjuk azt, hogy abban az esetben, ha a tanuló nem a többség nyelvén tanul, nem tud érvényesülni, nem nyer felvételt a felsőoktatási intézményekbe. Ebben a kérdésben azonban a tannyelv (oktatás nyelve) problémáját összekeverik a nyelvoktatás kérdésével, vagyis a tudást a nyelvtudással. Az érvényesülés és az egyetemi/főiskolai felvételi természetesen könnyebben megy annak, aki jól beszél az államnyelvet. Senki nem kérdőjelezi meg, hogy szükség van a többségi nemzet nyelvének ismeretére. Ám ha annak a nyelvnek az ismerete, amelyen a tudást szeretnénk megszerezni, hiányos, akkor az hiányos tudáshoz, alacsony szakmai képzettséghez vezet, ami nem segíti, hanem ellenkezőleg: sokkal inkább gátolja az egyén boldogulását.

Gereben Ferenc szociológus a Kárpát-medence magyarsága körében végzett szociológiai kutatásai során azt tapasztalta, hogy „a diplomások – a többség nyelvén végzett egyetem vagy főiskola előtt – jobbra anyanyelvükön iskoláztak.” Gereben Ferenc: *Olvassékultúra és identitás. A Kárpát-medence magyarságának kulturális és nemzeti azonosságtudata*. Budapest: Lucidus Kiadó, 2005. 71. old.

Húsz–harminc évvel ezelőtt, amikor még nem volt lehetőség arra, hogy Kárpátalján anyanyelvükön szerzhessenek felső végzettséget a magyarok, a magyar tannyelvű iskola elvégzését követően számos magyar fiatalot vettek fel az egyetemre a magyar nyelven letett felvételi vizsgák eredményei, vagyis: szaktárgyi tudásuk alapján. Ma sokan arra való hivatkozással érvelnek az ukrán tannyelvű iskola mellett, hogy a magyar iskolák végzősei ukrán nyelvtudás hiányában nem boldogulnak majd a felsőoktatásban. Ha az egyetemi felvételin valóban a szaktudást, és nem pedig az államnyelv ismeretének fokát mérik, akkor ez az érvelés nem állja meg a helyét. Magyar nyelven oktató iskoláink ugyanis alapos tudással vértetik fel azokat, akik tanulnak. Magas szintű szaktárgyi tudás az anyanyelven szerezhető meg a legkönnyebben. Viszont ha az érettségi és felvételi vizsgákon nem a szaktudás a mérvadó, hanem az, hogy ki milyen fokon beszél ukránul, akkor ez egyértelmű diszkrimináció, a kisebbségi hátrányos megkülönböztetése. A nyelvészeti kutatások ugyanis egyértelműen igazolják, hogy a nem anyanyelvi beszélők túlnyomó többsége soha nem tesz szert olyan fokú nyelvtudásra egy másik nyelven, mint azok, akik anyanyelvüként sajátították el ezt a nyelvet; még a másik nyelven elvégzett iskolában sem. Vagyis aki azt állítja, hogy azért kell ukrán iskolába íratni a gyereket, hogy az sikeres legyen és boldoguljon, tulajdonképpen azt mondja: ahhoz, hogy sikeres legyen gyermekünk, nyelvében és kultúrájában ukránra kell válnia.

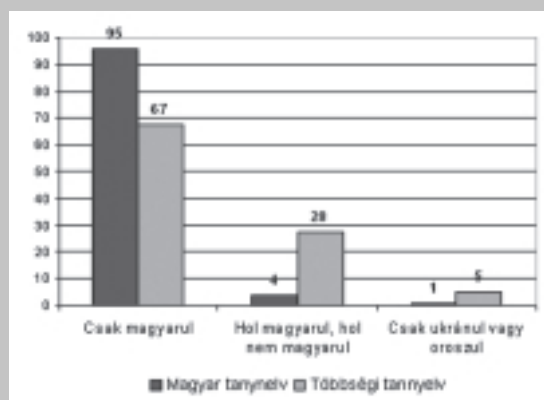
„Akik felsőfokú tanulmányokat kívánnak folytatni ukrán nyelven, azok a megfelelő nyelvi alapokat a magyar iskolában megszerezve és anyanyelvükön téve le a felvételi vizsgát, épp olyan eredményesen fogják tudni ukránul folytatni tanulmányaikat, mint sok százezer európai kortársuk, akik a középiskolát hazájukban anyanyelvükön elvégezve az EU valamelyik más országának egyetemén tanulnak tovább hosszabb vagy rövidebb ideig.”

Jeszenszky Géza, Magyarország egykori külügyminiszterének nyílt levele Volodimir Ohrizko ukrán külügyminiszternek. *igazi Kárpáti Igaz Szó*, 2008. július 5., 4. old.

Egy nyelv csak addig marad fenn, amíg használják. Amíg lesznek családok, ahol magyarul beszélnek, s ameddig lesznek szülők, nagyszülők, akik tovább adják a magyar nyelvet a következő generációknak, addig a magyar nyelv Kárpátalján is fennmarad. Kutatásaink szerint azonban azok körében, akik nem magyar tannyelvű iskolába jártak, 20% azoknak az

aránya, akik a magyaron kívül más nyelvet is használnak a családi érintkezésben, miközben azoknak, akik magyarul tanultak, csak 9%-a használ más nyelvet is családi körben. A magyar tannyelvű iskolában tanultak körében jelentősen magasabb azok aránya is, akik egyértelműen tovább adják ősük nyelvét a következő nemzedéknek. Körükben 95% azok aránya, akik csak magyarul beszélnek gyermekeikkel. A nem magyar iskolában tanult felnőttek közül ellenben csaknem minden harmadik (28%) hol magyarul, hol nem magyarul szól gyermekéhez, s minden huszadik (5%) egyáltalán nem beszél magyarul gyermekeivel, esélyt se adva arra, hogy elsajátítsa nagyszülei nyelvét.

Milyen nyelven beszél Ön gyermekeivel?
(576 fős kárpátaljai magyar mintája alapján; a kérdésre válaszolók %-ában.)

„...aki magyarul végezte a tanulmányait, az általában anyanyelvét használja az élet lehető legtöbb színterén”. Gereben Ferenc: *Olvasáskultúra és identitás. A Kárpát-medence magyarságának kulturális és nemzeti azonosságtudata*. Budapest: Lucidus Kiadó, 2005. 71. old.

Ahhoz, hogy a szülő megfontoltan dönthessen, tudnia kell(ene) mindazt, amit a fentiekben összefoglaltunk. Valamint nem árt tudatában lennie annak, hogy az államnyelv elsajátítása *nem cél*, hanem csupán *egy(ik) eszköz* a boldoguláshoz.

„Mai ismereteink tükrében tehát (leszámítva azokat az eseteket, amikor a szülők tudatosan és átgondoltan nyelveserét akarnak elérni a gyereknél) mindenképpen végig anyanyelvi oktatás ajánlható a kisebbségi tanulóknak, mert ez teremti meg az additív kétnyelvűségi helyzetet.” Göncz Lajos: *A magyar nyelv Jugoszláviában (Vajdaságban)*. Budapest–Újvidék: Osiris, Fórum, MTA Kisebbségkutató Műhely, 1999. 117. old.

Milyen szintű nyelvtudás várható el a kisebbségeiktől?

A gyermekünk nyelvtudásával és az iskolával kapcsolatban megfogalmazott elvárásainknak célszerű illeszkedniük a reális lehetőségekhez. A legtöbb kisebbségi magyar szülő például azt szeretné, hogy gyermeke ugyanolyan szinten sajátítsa el az ukrán nyelvet, mint az ukrán anyanyelvűek. A nyelvtudományi kutatások azonban egyértelműen és minden kétséget kizáróan bizonyították, hogy ennek az elvárásnak a kétnyelvűek döntő többsége egész egyszerűen nem képes megfelelni. S nem azért, mert az anyanyelvén tanult, hanem azért, mert a kétnyelvű személyek legnagyobb része (attól függetlenül, hogy milyen nyelven tanult) az egyik nyelvet magasabb szinten ismeri, mint a másikat. A kétnyelvű ember ugyanis nem két egynyelvű személy egyszerre. Az egyik legismertebb, nemzetközileg nagyra tartott kétnyelvűség-kutató, François Grosjean hasonlata szerint: aki két anyanyelvi szintű nyelvtudást vár el a kétnyelvűektől, az olyan, mintha valaki azt akarná, hogy a gátfutó fusson olyan gyorsan, mint egy sprinter, és ugorjon olyan magasra, mint a magasugró. Vagyis: lehetetlent kíván.

„A nyelvi kisebbségek számára célként kitűzött, a mindkét nyelv magas szintű tudásán alapuló kétnyelvűséget kisebbségi helyzetben dolgozó szakemberek (...) túlzott idealizmusnak tekintik, s megállapítják, hogy a kétnyelvűség tartós fennmaradásának is a kisebbségi nyelv dominanciája a záloga, tehát a kisebbségnyelv-domináns bilingvizmus, hiszen ekkor a legkevesebb az esély egy új, nyelveserében végződő egynyelvűség létrejöttére.” Bartha Csilla: *A kisebbségi nyelvek megőrzésének lehetőségei és az oktatás*. In: Nádor Orsolya és Szarka László szerk., *Nyelvi jogok, kisebbségek, nyelvpolitika Kelet-Közép-Európában*, 56–75. Budapest: Akadémiai Kiadó, 2003. 60. old.

A kárpátaljai magyarok kétnyelvűségével, s ennek megfelelően az iskolai ukránnyelv-oktatással kapcsolatban is az a reális elvárás fogalmazható meg, hogy gyermekünk az iskoláskor végére szerezzen megfelelő szintű jártasságot a többségi nyelvben a négy alapvető nyelvi készségben: legyen képes megérteni az ukrán nyelven hozzá intézett beszédet (beszédértés), tudja megfogalmazni ukránul a mondandóját (beszédlétrehozás), értse meg, amit az államnyelven olvas (olvasás), és ha erre szükség van, legyen képes írásban is kifejezni magát ukránul (írás).

- van-e jogunk magyarul fordulni egy-egy hivatalhoz?
- kiírhatjuk-e magyarul is üzletünk, vállalkozásunk nevét?
- reklámozhatjuk-e magyar nyelven cégünk szolgáltatásait?
- kihirdetheti-e magyarul is határozatait egy magyarok lakta település önkormányzata?
- valóban nyelvében él-e a nemzet?
- milyen összefüggés van a kárpátjai magyarok anyanyelve és nemzeti azonosságtudata között?

ISBN 978-963-508-582-8

A nyelvészek ma már sokat tudnak arról, milyen alapvető demográfiai mutatókkal jellemezhető a Kárpát-medencei magyarság; konkrét adataik vannak a határon túli magyar nyelvváltozatok jellemzőiről; pontos ismeretekkel rendelkeznek arról, milyen nyelvi jogi helyzetben használatos a magyar nyelv az egyes régiókban; szakmailag megalapozott, saját kutatási eredményekkel is alátámasztható tanácsokkal tudnak szolgálni a kétnyelvűségről és annak hatásairól, a tannyelv-választásról, illetve ennek lehetséges következményeiről stb. Ám ezek a kutatási eredmények és ismeretek csak nehezen (vagy gyakran egyáltalán nem) jutnak el azokhoz, akik mindebből profitálhatnának.

Célunk, hogy a magyar nyelv kárpátaljai változatai kapcsán az elmúlt másfél évtizedben felhalmozott tudományos kutatási eredményeket tájékoztató és ismeretterjesztő szándékkal és formában egyetlen kötetben foglaljuk össze. Munkánk mindezen ismereteket szándéka szerint röviden, könnyen értelmezhető és áttekinthető módon, a nyelvészeti szakképzettséggel nem rendelkező művelt olvasót célközönségként tekintve mutatja be. Könyvünk egyfajta segédkönyve kíván lenni azoknak a szülőknek, akik tanácstalanok abban, milyen tannyelvű iskolát válasszanak gyermekük számára; azoknak a pedagógusoknak (s nem csak a nyelv szakosoknak), akik nap mint nap találkoznak a kétnyelvűség hatásaival tanítványaik nyelvi produkcióiban; azoknak a köztisztviselőknek (polgármestereknek, önkormányzati képviselőknek, helyi politikusoknak), akik egy-egy hivatalos határozat megszövegezése vagy közzététele előtt nem tudják eldönteni, kihirdethetik-e magyarul döntésüket; azon vállalkozóknak, üzletembereknek, akik szeretnék magyarul is kiírni üzletük nevét, hirdetni árukínálatukat és szolgáltatásaikat, megkötni szerződéseiket, ám nem tudják, van-e erre jogi lehetőségük; azon helyi politikusoknak, döntéshozóknak, akik nem tájékozottak a nyelvi emberi jogok területén. Ajánljuk továbbá könyvünket mindazoknak, akik érdeklődnek a kárpátaljai magyar nyelvváltozatok, a Kárpátalján élő magyarok iránt.

